

Tisza István és az első világháború

CSAPÓ CSABA

Az első világháború kitörését megelőző évtized magyarországi belpolitikája korábban soha nem látott válságokkal terhelt. A Monarchia belső feszültségei, a gazdasági fejlődéssel járó társadalmi változásokra adott elégtelen politikai válasz, a pártok közötti feszültség növekedése hosszabb időtávban független Tisza politikai szerepvállalásától. Ennek ellenére azt kell mondanunk, hogy kompromisszumokat nem ismerő intranszigenz személyisége, a Szabadelvű, majd a Nemzeti Munkapárton belüli meghatározó szerepe és a politikai kihívásokra adott válaszaik so-kaig meghatározó módon járultak hozzá a válság eszkalálódásához.

A világháború kitörése előtti hónapokban azonban már hatalma tetőpontján állt. Újra sikeresen fogta össze az 1906-ban felosztatott kormánypártot, ismételten, immár végérvényesen keresztülvitte az obstrukció letörését és ezzel teljes vereséget mért a korábbi kormányzása alatt szétesett ellenzékre. 1913-14-re tehát szinte teljhatalommal rendelkezett az országban, sikerült megvalósítania a Ferenc József által régóta remélt belső békét. Hatalmát azonnal arra használta fel, hogy behozza a lemaradást, ami meggyőződése szerint a Monarchiát az európai fegyverkezés terén érte. Biztos volt a közeljövőben bekövetkező háborúban, ezért rövid idő alatt elfogadtatta a parlamenttel a véderőről, a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről és a hadiszolgáltatásokról szóló törvényeket.

Bécsben azonban nemcsak Ferenc József elvárásainak, hanem a trónörökös körül formálódó új hatalmi központnak is meg kellett volna felelnie. A Ferenc Ferdinánd által képviselt politika, a magyarok tervezett visszaszorítása és a birodalom trialista átalakítása a magyar politikai elitben pártoktól függetlenül általános elutasításra talált. Ezt csak erősítették nyíltan magyarelles kijelentései és velük szemben a szláv nemzetiségek „helyzetbe hozása”, ennek érdekében pedig a választójog tervezett kiterjesztése. Ennek ellenére a sarajevói merénylet, a trónörö-

kös meggyilkolása Magyarországon általános megdöbbenést keltett és nagyon hamar háborúpárti hangulathoz vezetett. Tiszát azonban nem befolyásolták sem a saját érzelmei, sem a tömegek állandóan változó hangulata. Pragmatikus politikus volt, aki az első sokk után igyekezett Bécsset is mérsékletre inteni. Ferenc Józseffel együtt azt az álláspontot képviselte, hogy meg kell várni a vizsgálatok eredményét és a tények ismeretében, a nemzetközi politikai folyamatokat is figyelembe véve kell meghozni a végső döntést.

A merényletet követő egy hónapban a monarchia politikusai -a rendőrségi vizsgálattal párhuzamosan- az esetleges háború kitörésének körülményeit, a baráti és az ellenséges országok szövetségkötési lehetőségeit, egy többfrontos háború megvívásának várható következményeit vizsgálták. A Szerbia irányában képviselt politikát végül Németország támogatása, sőt, elvárásai határozták meg. II. Vilmos nem egyszerűen garanciát vállalt az Osztrák-Magyar Monarchia irányában egy Szerbia és Oroszország elleni háború megvívásában, hanem egyértelműen nyomást gyakorolt Ferenc Józsefre. Tisza ennek ellenére egészen július közepéig kitartott álláspontja mellett, hogy szigorú, de nem teljesíthetetlen feltételeket kell támasztani a merénylet mögött feltételezett Szerbia felé és csak végső megoldás lehet egy háború. Végül részt vett az ultimátum megfogalmazásában és az ő követelésére került be a szövegbe, hogy a Monarchiának Szerbia irányában semmilyen területi követelése nincs. 25-én került sor az elutasításra, amire válaszul július 28-án megtörtént a hadüzenet és napokon belül minden európai nagyhatalom hadban állt egymással.

Tisza személyes felelőssége rendszeresen felmerül a háború kitörésével kapcsolatos történeti munkákban. Egyetértek azonban ifj. Bertényi Iván alapos elemzésével, aki szerint Tiszának nem volt más választási lehetősége. A Szerbiával szembeni háború mellett sorakozott fel az uralgó, a Monarchia teljes katonai és polgári vezetése, a magyarországi kormánypárti és ellenzéki politikai elit, valamint a magyar közvélemény. „A nemzet nagy része –már aki állást foglalt- olyannyira háborúpárti volt ezekben a napokban, hogy ez minden korábbi sérelmet elhomályosított.”¹ Tisza egyetlen lehetősége az egyet nem értés kifejezésére a lemondás lehetett volna, ezt azonban politikai elhivatottság-tudata nem engedte. Azt sem mondhatjuk, hogy a háborúval nem értett egyet, csu-

1 Ifj. Bertényi Iván: Tisza István és az I. világháború. In: Romsics Ignác (szerk.) Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről. Budapest. 2002. 53.

pán abban volt bizonytalan, vajon ez lehet-e a legjobb pillanat annak sikeres megvívására.

A világháború kitörésekor belső erőforrásaik mozgósítására a nagyhatalmak más-más megoldást választottak. A központi hatalmak a militarizmus erősítésében látták a megoldást és a gazdaságot, a politikát és általában a társadalmat szigorú katonai ellenőrzésnek vetették alá. Németországban pl. életbe léptették a szükségállapot bevezetéséről szóló 1851. évi (!) porosz törvényt, amelyben a katonai körzetek parancsnokait még a polgári lakossággal szemben is gyakorlatilag diktátori hatalommal ruházták fel. 1917-től pedig a hadsereg-főparancsnokság még II. Vilmos császárt is háttérbe szorítva, az egész birodalomban szinte a katonai diktatúráig terjesztette ki a hatalmát. Ausztriában a hadsereg szintén meghatározó szerepet játszott a döntésekben, a képviselőház ráadásul 1917-ig nem is ülésezett. Angliában és Franciaországban a kulturális/politikai hagyományokból következően más típusú döntéshozatal érvényesült. Koalíciós kormányok alakultak, igyekeztek a politikai spektrum minél szélesebb körét lefedni és bár egyértelműen a centralizációs tendenciák a meghatározóak, ezek mindig a polgári kormányok ellenőrzése alatt álltak. Magyarországon egy harmadik út érvényesült, amiben Tisza befolyása kétségbevonhatatlan. Elérte, hogy a katonai vezetés ne avatkozhasson be a polgári ügyekbe, tehát a kormány hatásköre csak minimálisan csökkent, ugyanakkor az ellenzékkel nem volt hajlandó megosztani a hatalmát.²

A háború kitörésekor az ellenzék Treuga Deit hirdetett a belpolitikában, közel egy évig egyáltalán nem támadta a kormány, így az haladéktalanul bevezethette a korábban már törvényekkel biztosított intézkedéseket. Korlátozták a politikai szabadságjogokat, bevezették a sajtócenzúrát, a statáriumot és az internálás lehetőségét. Több gyárat a katonaság ellenőrzése alá rendelték és hadiipari cikkek termelésére állították át. A bevezetett intézkedések miatt a mezőgazdaság termelése csökkent, a lovakat és ökröket a hadsereg szállítási és ellátási igényeire vették igénybe, a mozgósítás miatt pedig munkaerőhiány lépett fel. A kezdeti háborús sikertelenség, a nagyarányú emberveszteség és az ellátás első zavarai ellenére 1916-ig nagyobb vitákra a magyar belpolitikában nem került sor. Ebben talán szerepet játszhatott az is, hogy gazdasági és politikai értelemben is a Monarchián belüli súlypont Magyarország irányába tolódott el. Az antant blokádja miatt egyre fontosabbá vált az élelmiszer-ellátás biztosítása, amiben a kedvezőbb természeti adottságokkal rendel-

2 Bihari Péter: Lövészárkok a hátországban. Budapest. 2008. 71-73.

kező Magyarország természetesen előnyt élvezett. Tisza a szerződések ellenére is csak a felesleg kiszállításához volt hajlandó hozzájárulni, ami viszont a hadsereg és Ausztria polgári lakosságának ellátását veszélyeztette. Magyarországon pl. csak 1916. januárjában és akkor sem az elvárt szigorral vezették be az Ausztriában már létező jegyrendszert.

Politikai szempontból Ausztriával szemben kétségtelen előnyt jelentett, hogy Magyarországon működött a parlament, tehát a magyar politikai elit azonnal reagálhatott a háború kihívásaira. Így történhetett meg az is, hogy Tisza 1905. januárjában elérte Berchtold közös külügyminiszter lemondását és a helyére barátja, a sokak szerint rideg és kicsinyes Burián kinevezését. Az uralkodó felajánlotta neki ezt a posztot, de Tisza –tekintettel a Buriánra gyakorolható hatással- sürgősen elutasította tartotta ennek elfogadását. Joggal írhatta tehát a kinevezésről a bécsi német nagykövét a felettesének: „Tisza befolyása ebben a pillanatban meghatározó jelentőségű. Magyar nézőpontból kiindulva neki semmiféle érdeke nem követeli, hogy javuljon a helyzet Ausztriában, mivel az itteni gyengeség arányában csak egyre növekedik az ő hatalma.”³ Ami azonban erősítette Tisza tekintélyét a Monarchiában és külföldön, az hamarosan ennek aláásásához vezetett Magyarországon. Véleménye szerint ugyanis a háború ideje alatt az ország kizárólag annak megnyerésére összpontosíthatja erejét, ezért semmilyen más, ehhez szorosan nem tartozó politikai kérdés megvitatásához nem járult hozzá. 1915-ben pl. rendkívül negatív visszhangot váltott ki a magyar közvéleményből, amikor megtagadta a szavazati jog kiterjesztését a fronton harcoló, azzal nem rendelkező katonákra.⁴

A sikerekkel záruló 1915-ös év után 1916 rendkívüli nehézségeket okozott a központi hatalmaknak. Az orosz Bruszilov offenzíva, az ezzel egyidejűleg a nyugati fronton meginduló támadások és Románia hadba lépése a magyar belpolitikában is kritikusabb hangokhoz vezetett. A háttország egyre jobban kimerült, a hatalmas infláció miatt a megélhetés költségei 1914-1916 között háromszorosára növekedtek, az állandóvá váló sorozások, a katonaság igényeinek kielégítése fokozódó nehézségekbe ütközött. Egyre nehezebb volt fenntartani a háború megnyerésének illúzióját és ez a korábban lojális ellenzéket is Tisza ellen hangolta. November elhunyt Ferenc József és az új uralkodó már korántsem tekintette Tiszát pótolhatatlan politikusnak. Több hónapos habozás után IV. Károly végül távozásra szólította fel és Tisza 1917. júniusában

3 Vermes Gábor: Tisza István. Budapest. 1994. 324-325.

4 Uo. 364.

többségi pártjával együtt habozás nélkül ellenzékbe vonult. Kijelentette, hogy felelős politikusként továbbra is az ország sorsát tartja elsődlegesnek, ennek megfelelően politizál majd. A választójog reformjának ígéretével fellépő Esterházy Móric, majd két hónap múlva az őt váltó Wekerle Sándor kormánya is rendkívül szűk mozgástérrel rendelkezett. Nem tudtak javítani sem a lakosság élelmezési gondjain, sem a hadsereg ellátásán, a gazdaság is az összeomlás szélére került, valós politikai reformok bevezetésére nem is gondolhattak. Tisza 1917. augusztusában frontszolgálatra jelentkezett, hónapokat töltött el a keleti fronton, ahol azonban ekkor már nagyobb hadműveletekre nem került sor.⁵ Visszatérése után újra bekapcsolódott a politikába és korábbi politikai meggyőződésén semmilyen tekintetben nem változtatott. Életét a villájába 1918. október 31-én betörő katonák oltották ki, akik őt okolták a háború kitéréséért és szenvedéseikért.

Források

Tisza István miniszterelnök beszéde nemzetiségi kérdésről. (részlet)

Nagyvárad, 1910. március 3.

In: Tisza István. Válogatott politikai írások és beszédek. Vál. és szerk. Tőkéczi László. Osiris, Budapest, 2003. 114-127.

„... Tisztelt uraim! Ezen a téren igen nagy feladatok előtt áll a magyar nemzet, és igen nagy felelősség terhel bennünket, hogy teljesítsük ezeket a feladatokat. Nekünk kérlelhetetlen szigorral és következetességgel kell ragaszkodnunk nemcsak a magyar állam egységéhez és épségéhez, de nemzeti jellegéhez is. (*Élénk helyeslés.*) A politikai magyar nemzet egységéből engednünk nem szabad egy jottányit sem. (*Úgy van!*) Mi baráti kezdet csak annak nyújthatunk, aki bárminő anyanyelvű legyen is, a magyar nemzeti szent korona tagjának, a magyar politikai nemzet tagjának érzi magát. (*Élénk helyeslés.*) De azután el kell fogadni jó szívvel azt a tényt, hogy a magyar politikai nemzet különböző népfajokhoz, nemzetiségekhez tartozó polgártársainkból alakult, és ebből le kell vonni konzekvencia nélkül a tartózkodást. El kell ismernünk jogukat nyelvük, vallásuk, kultúrájuk fenntartásához, ápolásához, gondozásához. (*Úgy van!*) Nem szabad nekünk rossz néven vennünk, ha ehhez ragaszkodnak. (*Úgy van!*) Nem szabad fennakadnunk azon, hogy a román románnak, a tót vagy

5 Pölöskei Ferenc: Tisza István. Budapest. 1985. 264.

szerb tótnak vagy szerbnek érzi és nevezi magát. (Úgy van!) Azért, hogy nem tagadják meg nemzetiségüket, az igazi testvériség álláspontján kell velük szemben is viselkednünk, gondolkodnunk és éreznünk. (Úgy van!) Fel kell karolnunk minden jogosult érdeket, az igaz testvériesség érzületét kell belevinnünk a társadalmi érintkezésbe és a közhatósági és közéletbe. (Élénk tetszés és éljenzés.) Tért kell nyitnunk az érvényesülés számára minden hazafiasan gondolkozó polgártársunk előtt (Úgy van!), és nem szabad megengednünk, hogy idegeneknek és ha nem elnyomottaknak is, de, ami sokszor ennél rosszabb, lenézetteknek érezzék magukat. (Élénk felkiáltások: *Igaz! Úgy van! Ez az igaz!*)...

Áll ez, tisztelt uraim, különbség nélkül minden nemzetiségre nézve, mert hiszen, aki helyesen gondolkozik, annak be kell azt látnia, hogy Európának ezen a részén az itt élő kisebb népek autonóm szabad fejlődésének egyetlenegy biztosítéka van: az, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia mint erős, akcióképes és irántuk barátságos érzületű nagyhatalom állhasson fenn. Ezt pedig nem érhetik el másképpen, mint hogy ebben a monarchiában a magyar nemzet teljes mértékben érvényesül. (Úgy van!) Mert a szabadságszeretet eszméjét ebbe a monarchiába a magyar nemzet vitte bele (Úgy van!), és mert ez a monarchia akcióképes csak akkor lesz, ez a monarchia más nagyhatalmakkal szemben csak akkor fog tudni sikerrel megállani, ha bárminő veszélyek között megelégedett magyar nemzet egész ereje áll a háta megett. (Élénk tetszés és éljenzés.)...

Tisztelt uraim, ha mi a nemzetiségi kérdést helyesen akarjuk kezelni, akkor először is erősítenünk kell az állam kezét az izgató elemeknek aknamunkájával szemben (Úgy van!), erősíteni kormányzati és rendészeti téren és erősíteni a büntetőjog megfelelő módosítása terén. De azután baráti jobbot kell nyújtani mindazoknak, akik hajlandók velünk a testvéri megélhetés, a testvéri egyetértés útjára lépni (Úgy van!) és elhárítani az egymás megértésének útjából az itt felgyűlt akadályokat...

Én hallottam egy törekvésről –talán mindnyájan hallottunk–, hogy mérsékelt román párt szerveztessék. Hát ezt szerencsétlen, halvaszületett gondolatnak tartom. Amint egy párt mint román párt, vagy mint szerb, vagy mint tót párt alakul, egyszóval nemzetiségi alapon alakul, az már nem mérsékelt párt előttem. (Úgy van!) Annak én már barátja, szövetségese nem lehetek, mert az már a magyar állam nemzeti jellegét, a magyar közéletnek nemzeti jellegét támadja meg. (Úgy van!) A feladat nem az, hogy a mostani nemzetiségi pártoknál egy árnyalattal szelídebb igényekkel fellépő másik nemzeti pártot hozzunk létre, hanem az, hogy megszüntessük a nemzetiségi pártok létezését. (Igaz! Úgy van!) Azok, akik felelősségteljes súlyuknál fogva hivatott vezérei a románságnak, azok ke-

ressék fel a magyar közélet vezéreit, azok jöjjenek, forduljanak hozzájuk bizalommal, azok beszéljék meg és oszlassák el a netalán létező bajokat és félreértéseket, de akkor azután egész súlyuknak latba vetésével álljanak arra az álláspontra, hogy itt nemzetiségi sérelmek nincsenek, hogy itt nemzeti politikai álláspontnak jogosultsága nincsen, hogy itt magyaroknak, románoknak, szerbnek, tótnak együtt, nemzetiségi megkülönböztető jelek nélkül, egy pártba beolvadva kell részt venni a politikában. (*Hosszú, szűnni nem akaró lelkes éljenzés.*)

Tisza István híres beszéde a képviselőház 1918. október 17-i ülésén, amelyben beismeri a háború elvesztését.

Képviselőházi Napló 1910. XLI. kötet, 290-298.

Gr. Tisza István: T. ház! (*Halljuk! Halljuk!*) Lehetőleg rövidre igyekezem fogni felszólalásomat, annyival inkább, mert hiszen a legközelebbi időben az indemnitási vita alkalmat fog nyújtani olyan kérdések beható taglalására, amelyeknek tisztába hozatalát az ország érdekében időszerűnek gondolom. Azt hiszem azonban, hogy ma már az ország érdekében cselekszünk, ha bizonyos kérdéseket tisztába hozunk; tisztába hozunk azzal a lelki nyugalommal, amelyet a magyar nemzetnek a mai súlyos időkben tanúsítania kell, és tisztába hozzuk azzal a szándékkal, hogy elhárítsuk a nemzet útjából mindazokat a félreértéseket, amelyek a magyar nemzeti pozíciót elhomályosítják és gyengítik. (*Igaz! Úgy van! jobbfelől.*)

Az általam elmondandók elsősorban arra a nagy horderejű nyilatkozatra vonatkoznak, amelyet tegnap a t. miniszerelnök úr szájából hallottunk. Talán én voltam az első körülbelül egy évvel, vagy több, mint egy évvel ezelőtt, aki figyelmeztettem arra, hogy Ausztriában olyan jelenségek merülnek fel, hogy az osztrák közállapotok olyan fordulatot vesznek, amelynél fogva mi esetleg nem fogjuk többé szemben találni magunkat azzal az osztrák állammal, amellyel a dualizmus alapján kapcsolatban állunk. Fájdalom, t. ház, ezek a jelenségek azóta nemcsak ismétlődtek, de olyan mértékben súlyosbodtak, hogy a dualizmus fenntartását teljességgel lehetetlenné teszik. (*Igaz! Úgy van! a jobb- és a baloldalon.*) Az történelmi kérdés és akadémikus kérdés, hogy ezt valaki örvedetesnek tartja-e vagy sem; a gyakorlati fontossággal bíró tény, amelyet az ország érdekében konstatálnunk kell az, hogy abban a tekintetben magyar ember és magyar ember között nem lehet nézeteltérés, hogy ennek az osztrák helyzetnek konzekvenciáit a magyar állam függetlensége irányában, a perszonálunió irányában kell levonnunk. (*Élénk helyeslés a jobb- és a baloldalon. Éljenzések balfelől.*) Azt hiszem, nem tesz jó szolgálatot az országnak az, aki bárminő szempontból is ezt a tényt, ezt az igazságot elhomályosítani igyekszik. (*Helyeslés balfelől.*)

Én a magam részéről ehhez csak azt fűzhetem hozzá, hogy nagyon természetesen nekünk a perszonálunió jelszavával játékot üznünk nem szabad. (*Helyeslés a jobb- és a baloldalon.*)

Fényes László: Csalni nem lehet! (*Zaj a jobb-és a baloldalon.*)

Meskó Zoltán: Kétszáz év óta küzdöttünk érte! (*Zaj.*)

Elnök (csenget): Kérem a képviselő urakat, méltóztassanak csendben maradni! (*Zaj a szélsőbaloldalon.*)

Miskolczy Imre: Na entente-barátok! Aki ez ellen állást foglal, az entente-barát! (*Folytonos zaj a jobb- és a baloldalon.*)

Elnök (csenget): Kérem a képviselő urakat, méltóztassanak csendben lenni! Méltóztassanak lehetővé tenni, hogy a szónok beszélhessen és eloszlassa a félreértést.

Fényes László: Salzburgban fogják megállapítani a függetlenségünket?

Gr. Tisza István: T. ház! Nekünk félrendszabályokkal megelégednünk nem szabad. (*Helyeslés balfelől.*) Az a körülmény, hogy az osztrák viszonyoknak az az átalakulása, amely az 1867: XII. t.-c. fenntartását és alkalmazását lehetetlenné teszi, az 1723-iki törvények hatályán nem változtat, az a perszonáluniónak teljes keresztülvitelét nem akadályozza. Mert tegnap is hallottam, most is hallom, hogy az 1723-iki törvények a közös védelmet állították fel. (*Ellentmondások és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Nem közös, hanem kölcsönös!*)

Balla Aladár: Nem kell a kölcsönös védelem sem! (*Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Elég volt! Halljuk! Halljuk! a jobboldalon.*)

Gr. Tisza István: Ez az illető t. képviselő úr részéről alapos tévedés, mert az 1723-iki törvények nem közös, hanem kölcsönös védelemről beszélnek... (*Úgy van! a jobboldalon. Mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.*)

Zlinszky István: Teljes elválást! (*Zaj.*)

Lovászy Márton: Akkor miért csinálták a közös hadsereget?

Egy hang (*a szélsőbaloldalon*): A védelem kölcsönös; a hadsereg közös!

Kállay Tamás: Még tegnapelőtt a német hadikölcsön érdekében írott! (*Úgy van! a jobboldalon. Felkiáltások: Pénzért! Zaj.*)

Elnök: Csendet kérek!

Gr. Tisza István: ...és a kölcsönös védelem éppúgy teljesíthető a teljesen különválasztott, külön hadsereg útján, mint közös hadsereggel. (*Igaz! Úgy van! jobb és balfelől.*) Úgyhogy magunk részéről minden kételyt kizárólag konstatálnunk kell azt, hogy a hadseregnek teljes különválasztását akarjuk. (*Élénk helyeslés és taps a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.*)

Elnök: Csendet kérek. Méltóztassék a szónokot csendben meghallgatni.

Fernbach Károly: Meg is kell csinálni!

Elnök: Méltóztassék csendben maradni!

Juhász-Nagy Sándor: Tíz év előtt kellett volna ezt mondani, amikor kidobták az ellenzéket.

Elnök: Kérem Juhász-Nagy Sándor képviselő urat, méltóztassék csendben maradni.

Gr. Tisza István: A mai komoly pillanatban semmiféle közbeszólás által magamat e mellékvágányokra elvezettetni nem engedem. *(Helyeslés a jobboldalon. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Nem akarjuk!)* Azt hiszem, vannak dolgok, amelyeket az ország érdekében el kell mondani. *(Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Méltóztassék a közbeszólásoktól tartózkodni.

Gr. Tisza István: Vannak dolgok, amelyeket az ország érdekében kifejezésre kell juttatni, és ebbeli kötelességemet teljesíteni fogom anélkül, hogy a t. képviselő urak ebben megzavarhatnának. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Ismétlem tehát, hogy miután az osztrák viszonyok kialakulása a perszonaluniót mellőzhetetlenül szükségessé tette, ennek a perszonalunióknak sem a szavakkal játszásnak, sem félrendszer szabálynak lennie nem szabad. *(Élénk helyeslés.)* Ennek magában kell foglalnia a hadsereg... *(Zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Általános választói jog! Felkiáltások a jobboldalon: Mindig másról beszélnek! Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek, t. ház! Az ilyen közbeszólások a tárgyalás komolyságának rovására mennek. Méltóztassék ettől tartózkodni! *(Nagy zaj.)* Csendet kérek

Beck Lajos: Ilyent nem lehet komolyan hallgatni!

Szilágyi Lajos: Még ők beszélnek parlamenti színvonalról, szólás-szabadságról! *(Ugy van! a jobboldalon.)*

Elnök: Csendet kérek! *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Meghallgatjuk!)*

Miskolczi Imre: A hazaárulót, igen.

Elnök: Csendet kérek!

Fényes László: Miskolcztól nem tanulunk hazafiságot!

Egy hang (a jobboldalon): Fogd be a szádat! Ki velük!

Elnök: Méltóztassék ilyen közbeszólásoktól tartózkodni! Csendet kérek! Ne méltóztassék ilyen kifejezéseket használni.

Fényes László: Szabolcsba jerünk; ott beszéljünk Kállay úr!

Kállay Tamás: Kiverünk onnan!

Fényes László: Én mindig kimegyek a nép közé. A napokban is ott voltam!

Kállay Tamás: Ne méltóztassék hazudni! *(Nagy zaj.)*

Elnök: Csendet kérek, t. ház! Méltóztassanak a szónokot nyugodtan meghallgatni. (*Zaj a szélsőbaloldalon.*) Kérem Vass János képviselő urat, szíveskedjék csendben lenni.

Fényes László: Sólovagok és ügynökök! (*Zaj.*) Bútorügynök mer beszélni! (*Zaj.*)

Elnök: Kérem Fényes László képviselő urat, nyugodjék meg! (*Derült-ség a jobb- és a baloldalon.*)

Gr. Tisza István: Tehát ismétlem: a perszónaluniónak magában kell foglalnia a hadsereg teljes külön választását, (*Igaz! Úgy van! jobbfelől.*) és magában kell foglalnia a magyar nemzetnek a külképviselethez való külön jogát is. (*Általános élénk helyeslés.*) És ami különösen ennek a nagy horderejű elvnek a remélhetőleg küszöbön álló béketárgyalásoknál való megvalósítását illeti, nézetem szerint abban az átmeneti állapotban is, amelyben a béketárgyaláskor leszünk, feltétlenül gondoskodni kell arról, hogy a magyar nemzet érdekei a béketárgyalásnál megfelelő pozícióval és felhatalmazással bíró megfelelő magyar ember által képviseltessenek. (*Általános élénk helyeslés. Taps a jobboldalon.*)

Balla Aladár: Aki nem vörös posztó az ellenfél szemében! (*Zaj jobbfelől. Halljuk! Halljuk!*)

Elnök: Csendet kérek. t. ház!

Gr. Tisza István: Áttérek most a másik kérdésre, (*Zaj. Halljuk! Halljuk!*) amely nézetem szerint lelki nyugalomnak és higgadtságunknak fenntartását és az erők egyesítését éppen oly parancsolólag megkívánja, és ez a háború befejezésének a kérdése. (*Halljuk! Halljuk!*)

T. ház! Én nem akarok semmiféle szemfényvesztő játékot űzni a szavakkal. Én elismerem azt, amit gróf Károlyi Mihály t. képviselő úr tegnap mondott, hogy ezt a háborút elvesztettük. (*Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől. Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Hol van a végleges győzelem?*)

Fényes László: Az Igazmondó nem ezt mondta! (*Zaj a szélsőbaloldalon.*)

Elnök (*csenget*): Valóban nem méltó egy komoly tárgyaláshoz, hogy folyton ilyen közbeszólásokkal zavarják. (*Helyeslés jobbfelől. Zaj a szélsőbaloldalon.*) Csendet kérek!

Gr. Tisza István: Elvesztettük nem abban az értelemben, hogy ne tudnánk még tovább is szívós és hősiecs védekezést kifejteni; hogy ne tudnók az ellenségnek a végleges győzelmet nagyon drágává tenni, de igenis elvesztettük abban az értelemben, hogy az erőviszonyok beállott eltolódásánál fogva a háború megnyerésére többé reményünk nem lehet, és hogy ennek folytán keresnünk kell a békét oly feltételek mellett,

amelyeket ilyen viszonyok között ellenségeink elfogadnak. *(Igaz! Úgy van! a bal- és a szélsőbaloldalon. Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek!

Gr. Tisza István: Ennek folytán csak helyeselhetem azt, hogy német szövetségesünkkel együtt a Wilson-féle 14 pont és az azokhoz függesztett ismert pontok alapján ajánlottuk fel a békét ellenségeinknek.

Hock János: De ha kell, külön is! *(Zaj és közbeszólások a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gr. Tisza István: És, t. ház, magával ezzel a ténnyel, t. i. azzal, hogy a Wilson-féle 14 pont alapjára helyezkedtünk, adva van egész külpolitikai orientációnknak az a módosulása, amelyet gróf Károlyi Mihály képviselőtársam tegnapi beszédében kifejezésre juttatott, *(Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* mert hiszen a 14 pont egyike, úgy-e, a népszövetséget és minden külön szövetség tilalmát involválja, *(Igaz! Úgy van! a szélsőbaloldalon.)* nagyon természetes tehát, hogy úgy a Németbirodalom, mint Ausztria és Magyarország, amidőn a Wilson-féle pontok között ennek a pontnak alapjára is helyezkedett, ezzel úgy a népszövetséget, mint a külön szövetségektől való tartózkodás elvét magáévá tette. *(Úgy van!)* Tehetjük ezt annyival inkább, mert hiszen az egész világnak ez a berendezkedése, amely a népszövetség alapján épül fel, feleslegessé teszi a külön szövetségek rendszerét... *(Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk!)*

Elnök: Csendet kérek!

Gr. Tisza István: ...feleslegessé teszi különösen miránk nézve, akiket abba a szövetségi rendszerbe, amelynek hű tagjai voltunk és vagyunk mindaddig, amíg fennáll: egy olyan veszély hajtott bele – a hódító, agresszív, autokrata Oroszbirodalom törekvései ellen való védekezés szüksége, – *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon és a középen. Zaj és közbeszólások a szélsőbaloldalon.)* amely veszély ma, hála az Egek Urának, megszűnt, úgyhogy ennek a háborúnak rettentő pusztításai és veszteségei között mintegy, a magyar nemzet egész jövőjére nézve nagy horderejű, aktív tételt kell a mérlegbe beállítanunk a hódító, autokrata, létérdekeinkkel ellentétes törekvéseket támasztó orosz czári birodalom felbomlását. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon és a középen.)*

Most, t. ház, feladatunk az, hogy azt a békét... *(Zaj és közbeszólások a szélsőbaloldalon.)*

Elnök *(csenget):* Igazán csodálom, hogy a képviselő urak nem veszik észre, hogy a ház osztatlan figyelmével és közérzetével helyezkednek szembe, amidőn folytonos közbeszólásaikkal zavarják a szónokot. *(Igaz! Úgy van! Élénk helyeslés és felkiáltások a jobboldalon és a középen. Botrány! Szégyen! Gyalázat! Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)* Csendet kérek!

Matta Árpád: Én a csendet kívánom mindig! *(Helyeslés a jobb- és a baloldalon. Zaj és felkiáltások a szélsőbaloldalon: Akkor ülj az elnöki székre!)*

Muzsa Gyula: Nem lármázni jöttünk ide!

Hock János: Úgy van! Ez nem illik! Végre egy ember, aki elismeri a tényeket! Ez a legnagyobb győzelem. *(Folytonos zaj és közbeszólások a szélsőbaloldalon.)*

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak! Méltóztassanak a szónokot nyugodtan meghallgatni. *(Zaj és közbeszólások a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)* Kérem a t. ház igen tisztelt tagjait, szíveskedjenek csendben maradni.

Gr. Tisza István: Ismétlem, t. ház, a feladat, amely pártkülönbség nélkül mindnyájunkra vár az, hogy azt a békét, amelyet a Wilson-féle 14 pont alapján meg akarunk kötni, lehetőleg előnyössé alakítsuk a magyar nemzetre nézve. *(Igaz! Élénk helyeslés. Úgy van! a jobboldalon és balfelől.)*

Hock János: Életérdek!

Gr. Tisza István: T. ház! Hozzá kell még tennem az előbb elmondottakhoz – mert ezzel nemcsak magamnak, de igazán azt hiszem, a magyar nemzet jó hírnevének is tartozom –, hogy mindaz, amit külpolitikánk újabb orientációjáról mondtam, abszolúte nem foglalhat és nem foglal magában semmiféle hűtlenséget német szövetségesünkkel szemben. *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* Német szövetségesünkkel egyetértőleg helyezkedtünk erre az új elvi álláspontra, német szövetségesünkkel egyetértőleg kell berendezkednünk ezen az új elvi alapon. Ez a lépés minden a világon lehet, csak nem ellenséges lépés szövetségesünkkel szemben. Ellenkezőleg, meg vagyok róla győződve, hogy a népeknek ebben az új berendezkedésében is számos barátságos találkozási pont, számos közös érdek fog bennünket baráti kapcsolatba hozni német szövetségesünkkel. *(Úgy van! jobbfelől.)* Ezzel még ki kellett egészítenem a mondottakat.

De most már, ismétlem, feladatunk, azt hiszem, pártkülönbség nélkül az, hogy az elérendő békét lehetőleg előnyössé tegyük a magyar nemzetre nézve; hogy biztosítsuk a magyar állam területi integritását, *(Úgy van! Úgy van! a jobb- és a baloldalon.)* amelyet a Wilson-féle 14 pont egyáltalában nem is támadott meg, de – mert természetesen ez magában véve nem elég – biztosítsuk a magyar állam egységét, belső kohézióját is, *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* biztosítsuk azt, hogy a magyar állam Európának ezen a részén jövőre is az emberi haladásnak és szabadságnak az a tényezője legyen, amely volt a múltban is és amely magasztos feladatát híven igyekezett teljesíteni mindenha, úgyhogy nagyobb, alaptalanabb és méltatlanabb rágalmat nem mutathat fel a világtörténelem, mint azt a fájdalom,

meglehetősen sikerrel járt törekvést, amely éppen a magyar nemzetet, amely pedig Európának biztonságáért és szabadságáért és a népek szabadságáért annyi vért áldozott, a népszabadságok ellenségének igyekezett feltüntetni. (*Úgy van! Úgy van! a jobb- és a baloldalon. Taps jobbfelől.*)

Jánosi Zoltán: A reakció műve!

Fényes László: A feudálizmus műve!

Gr. Tisza István: De arra, hogy ezt a célt elérjük, ismét két dolog szükséges. Az egyik az erők egyesítése, az egyik, hogy felejtünk el legalább most, ezekben a sorsdöntő hetekben és hónapokban mindent, ami elválaszt bennünket, (*Helyeslés jobbfelől.*) mindent, ami keserűséget okozhat magyar ember és magyar ember között, (*Helyeslés jobbfelől.*) és ne nézzünk egyéb feladatot mint azt, hogy vállvetve szolgáljuk a nemzetnek ezeket a nagy érdekeit. A másik, hogy egyesült erővel elkövessünk mindent azoknak a félreértéseknek, azoknak a tévhiteknek eloszlására, amelyek olyan tévesen állították be a magyar nemzetet és a magyar államot, különösen az ellenséges külföld előtt, és amelyek – fájdalom – annyi ellenszenvet, annyi ellenséges érzületet támasztottak ellenünk.

A legelső, amiben az igazságot kell szolgáljunk és lehetőleg bevinünk a velünk szemben álló nemzetek köztudatába az, hogy mi nem vagyunk és nem voltunk soha a nemzetiségek elnyomói. (*Úgy van! Úgy van! jobbfelől.*)

Mielőtt a tulajdonképpeni nemzetiségi kérdésről beszélek, egy ezzel kapcsolatos kérdéssel kell számolnom, és ez az ú. n. cseh-tót probléma. Vakmerőbb hamisítását a tényeknek a történelem nem tudja felmutatni, mint ezt a cseh-tót nemzeti vagy állami gondolatot. (*Úgy van! a jobb- és a baloldalon.*) Hiszen egészen a legutolsó időkig a tényeknek egész sorozata, a tényeknek egész összefüggő rendszere reáczáfol erre az állításra. Utalhatok arra a hősiesség magatartásra, amelyet tót honfitársaink, a tót népfaj fiai ebben a háborúban a mi fiainkkal együtt vállvetve tanúsítottak. (*Élénk helyeslés.*)

Utalhatok arra a feltétlenül hazafias magatartásra, amelyet idehaza az egész tótság követett, utalhatok arra a tényre, hogy amint nagyon jól tudjuk, különösen Amerikában, de Nyugat-Európában is, nagyon sok ezer tót honfitársunk élt a háború kitörésekor. Hiszen ezek mind óriási előnyökhöz jutottak volna, ha ellenségeink sorába álltak volna, (*Igaz! Úgy van!*) míg ha ezt nem teszik, ha ellenségnek maradnak, kiteszik magukat talán fokozottabb mértékben az üldöztetésnek és megrendszabályozásnak; és azért mégis minden jel arra mutat, hogy azon sok ezer tót honfitársunk közül igen kevesen voltak azok, akik beálltak az ellenséges táborba. (*Élénk helyeslés.*) És utalhatok arra, – hiszen ma már jöttek haza

ezrével orosz fogságból tótajkú honfitársaink – hányan voltak közöttük, akik végigszenvedték a csehek részéről a legborzasztóbb bántalmazásokat, (*Igaz! Úgy van!*) de a legnagyobb kínzásokkal sem lehetett őket arra kényszeríteni, hogy hozzájuk csatlakozzanak és a magyar nemzet ellen fogjanak fegyvert. (*Taps.*)

Miskolczy Imre: Ezek nem lettek entente barátok! (*Zaj a szélsőbaloldalon.*)

Gr. Tisza István: Ezeknek a tényeknek egész sorozatára mutathatunk rá, és kell ismét és ismét rámutatnunk, és ezeknek a tényeknek tudatát kell belevinnünk a velünk szemben álló hatalmak köztudatába annak igazolásául, hogy ez az egész úgynevezett cseh-tót probléma nem létezik, hogy az nem egyéb, mint a cseh népfaj rablási törekvése olyan terezen, (*Igaz! Úgy van!*) amelyen sem a népek önrendelkezési joga alapján, sem a nemzeti elv alapján, sem semmiféle igazságos és helyes elv alapján keresni valójuk nincs. (*Taps.*)

Ami magát a mi nemzetiségi kérdésünket illeti, azt hiszem, hogy nekünk mindnyájunknak igyekeznünk kell a felvilágosítás fegyverével élni itt is annak kimutatására, hogy merőben téves beállítás az, mint hogyha a magyar kisebbség itt zsarnoki eszközökkel uralkodott volna a többséggel bíró nemzetiségekkel szemben. (*Igaz! Úgy van!*) Ami először a számarányokat illeti, itt nem beszélek Horvátországról, amelyet a magyar törvény is külön politikai nemzetnek ismer el, amellyel való állami közösségünk tehát a két testvérnemzet közötti viszony alapján épül fel. Horvátország leszámításával tehát maga a magyar faj határozott többséget képvisel; egyesülve a németiséggel, amelyik politikai szempontból teljesen azonosította magát a magyar fajjal, számszerűleg Magyarország lakosságának körülbelül kétharmadára rúg, gazdasági és kulturális súly tekintetében pedig ennél a kétharmadnál is természetesen igen sokkal nagyobb hányadot képvisel. De továbbá azon polgártársainknak nagy része is, akik nem tartoznak a magyar fajhoz és nem a németiséghez, teljes hűséggel és odaadással helyezkedik a magyar nemzeti állam elvi alapjára, úgyhogy törpe kisebbség az Magyarországon, amely a nemzeti államnak alap gondolatával ellentétbe helyezkedik.

Pop Cs. István: Az egész nép szembe helyezkedik! (*Zaj.*)

Gr. Tisza István (a román nemzetiségiek felé): A képviselő uraknak teljességgel nincs joguk az egész román nép nevében beszélni. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*)

Vajda Sándor: Önnek egyáltalán nincs joga!

Gr. Tisza István: Hosszú időn át voltam az ugrai kerület képviselője, (*Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Erőszakkal!*) melynek választói körülbe-

lül egyharmadrészben románok. Biztosíthatom róla a képviselő urakat, hogyha ott együtt megjelenünk, akkor az ottani románság 99 századrésze az én szavamra fog hallgatni és nem az önökére. (*Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Tiszta választásnál?*)

Fényes László: Ez az önbizalom!

Gr. Tisza István: A t. képviselő uraknak sokkal jobb volna alaposabban megismerkedniük a helyzettel, mielőtt ilyen kérdésben olyan kijelentéseket tesznek, melyekkel akarattuk ellenére ellenségeink malmára hajtják a vizet. (*Hehelylés jobbfelől.*)

Pop Cs. István: Ezt már hallottuk! Nem hiszi senki! (*Zaj és közbeszólások a jobboldalon.*)

Elnök (*csenget*): Kérem a képviselő urakat, szíveskedjenek a közbeszólásoktól kölcsönösen tartózkodni, és megőrizni a ház nyugalalmát.

Fényes László: Még mindig a régi ideológia!

Elnök: Kérem Fényes László képviselő urat, ne tartson külön szónoklatot.

Gr. Tisza István: Ismétlem, azt hiszem, nekünk feladatunk ebben a tekintetben pártkülönbség nélkül a felvilágosítás munkáját végezni, feladatunk meggyőzni róla elsősorban az Egyesült-Államok elnökét, de általában a velünk szembenálló hatalmak közvéleményét, hogy a nemzeti kérdés egészen másként áll Magyarországon, mint ahogy azt ő velük elhitették.

Polónyi Dezső: Barátkozni kell vele, úgy-e?

Balla Aladár: Ezért üldözték Károlyit.

Elnök: Kérem a képviselő urakat, ne zavarják közbeszólásaikkal a szónokot.

Ábrahám Dezső: Addig kellett volna csinálni, amíg miniszterelnök volt.

Gr. Tisza István: Ha emlékezetem nem csal, igen erős megtámadásnak voltam kitéve azért, mert mint miniszterelnök is és máskor is a magyar és nem magyarok polgárok közötti igazi megértés és szeretet érdekében fáradoztam. (*Taps a jobboldalon, zaj és ellentmondások a szélsőbaloldalon.*)

Fényes László: Kortespolitikából!

Szilágyi Lajos: Önök politikai fufangból másképp beszélnek most.

Gr. Tisza István: Ismételve kérem, ne tekintsük most azokat a momentumokat, melyek a megértésre zavarólag hathatnak, de tekintsük azokat a nagy nemzeti szempontokat, amelyeket szolgálni, minden egyebet félretéve, hazánk iránti kötelesség. (*Hehelylés és taps a jobboldalon.*)

Azt hiszem, igyekeznünk kell az igazság fegyverével meggyőzni ellenfeleink közvéleményét arról, hogy az itteni viszonyok sokkal köze-

lebb állnak ahhoz a posztulátumhoz, mely a Wilson-féle pontozatokban kifejezésre jut, és hogy ezeknek a pontozatoknak a megvalósítása a mi bérvizonyainknak sokkal kevésbé gyökeres módosítását involválja, mint ahogy azt sokan képzelik. S méltóztassanak nekem megengedni, ezen a téren felteszem mindenkiről a legjobb intencziót, de végzetes ballépést követ el az, aki talán nem is elég alapos ismeretével az ügynek ma olyan irányú érintkezéseket keres az állam nem magyarajkú polgárai-val, ma olyan jelszavakat hirdet a nemzetiségi politika és a nemzetiségek kielégítése terén, amelyek esetleg sokkal messzebb fognak bennünket elvinni a magyar nemzeti államnak elvi talajáról, mint amennyire szükséges lesz, ha ezt a kérdést kellő nyugalommal fogjuk fel, és ha ebben a kérdésben is, mint minden másban, tartózkodunk az egymást való hezitálástól. *(Élénk helyeslés a jobboldalon és a középén. Közbeszólások a nemzetiségi képviselők padjain.)*

Elnök *(csenget)*: Kérem a képviselő urakat, szíveskedjenek a közbeszólásoktól tartózkodni. Kérem Juriga képviselő urat, szíveskedjék csendben maradni.

Gr. Tisza István: A másik, ezzel szorosan összefüggő kérdés – mert hiszen az ellenséges közvélemény szoros kapcsolatba hozza e kettőt, hogy mi nemcsak a nemzetiségek elnyomói, hanem egyúttal sötét reakcionáriusok is vagyunk – a másik kérdés az úgynevezett demokratizálás kérdése. *(Halljuk! Halljuk!)* Nekünk a demokratizálás alapjára helyezkednünk nem szükséges... *(Élénk ellenmondások a baloldalon.)*

Szinyei-Merse Félix: Várják be a végét. *(Zaj.)*

Bródy Ernő: Gyalázat! *(Folytonos zaj a baloldalon.)*

Elnök *(csenget)*: Csendet kérek, képviselő urak! Tessék a szónokot meghallgatni.

Gr. Tisza István: Várják be a képviselő urak a mondat végét. Erre az alapra helyezkednünk nem szükséges, mert ezen az alapon vagyunk már régóta. *(Nagy mozgás és élénk ellenmondások a baloldalon.)*

Elnök: Több nyugalmat kérek, képviselő urak. Tessék csendben meghallgatni a szónokot.

Gr. Tisza István: Itt árnyalati különbségek lehetnek. Vannak is. **(Nagy mozgás és élénk közbekiáltások a baloldalon.)**

Elnök: Kérem Pető Sándor képviselő urat, szíveskedjék csendben maradni!

Gr. Tisza István: Igazán nem hiszem, hogy a t. képviselő urak az ilyen jelenetekkel a mai nagy pillanathoz méltó módon szolgálnák hazájukat. *(Nagy mozgás és élénk közbekiáltások a baloldalon.)*

Elnök (*csenget*): Csendet kérek, képviselő urak! (*Folytonos zaj a baloldalon.*) Kun Béla képviselő urat kérem, szíveskedjék tartózkodni a folytonos közbeszólásoktól. Méltóztassanak önmagukon uralkodni. (*Zaj a ház minden oldalán. Felkiáltások a baloldalon: Odaát is zajonganak!*) Nekem kötelességem a házban a csendet és a rendet fenntartani, a tanácskozás lehetőségét biztosítani, és e tekintetben nem fogadok el szemrehányást senkitől. (*Élénk helyeslés a jobboldalon.*) Kérem a t. ház türelmét és figyelmét.

Gr. Tisza István: Fejtegetéseimben teljesen objektíve adom elő meggyőződésemet, és azt hiszem, hogy a nemzet törvényhozása akkor mutatja magát méltónak a mai nagy időkhöz, ha az objektív fejtegetéseket lehetővé teszi.

Jánosi Zoltán: Nem objektív, hanem abjektív!

Elnök: Kérem Jánosi Zoltán képviselő urat, szíveskedjék tartózkodni a közbeszólásoktól.

Gr. Tisza István: Ha végignézzük közviszonyainknak egész fejlődését, ha végig nézzük azon a programmon, amelyet a jelenlegi kormány is a háznak, mondhatnám osztatlan helyeslése mellett a szociálpolitikai, birtokpolitikai és más egyéb kérdésekben kifejtett: engedelmet kérek, ismétlem, árnyalati különbségek lehetnek, (*Ellentmondások a baloldalon.*) de azt, hogy Magyarország, az egész magyar közélet nem volna benne a demokratikus fejlődésben, a demokratikus haladásban, a valóságnak megfelelőleg, állítani nem lehet. (*Zaj és ellentmondások a baloldalon. Elnök csenget.*) És itt megint igaza van Károlyi Mihály t. képviselő úrnak... (*Zaj és felkiáltások a baloldalon: A kalandorpolitikusnak!*)

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak.

Gr. Tisza István: ...abban, hogy a demokratikus fejlődés nem egyértelmű a választójog kérdésével. A demokratikus fejlődésnek igen sok egyéb más tartalma is van, olyan, amelyben teljesen egyetértünk, olyan, melyet karöltve megvalósíthatunk. Méltóztassanak megengedni nekem, ma, amidőn megalkottunk egy olyan választójogi törvényt...

Bródy Ernő: Mely gyalázat! (*Zaj.*)

Elnök: Bródy Ernő képviselő urat rendreutasítom. Csendet kérek, képviselő urak.

Gr. Tisza István: ...amelyet ugyan a képviselő urak keveselnek, amihez teljes joguk van, de amely a felnőtt férfilakosságnak kétharmadát választójoghoz juttatja... (*Zaj és ellentmondások a baloldalon.*)

Elnök: Csendet kérek képviselő urak.

Egy hang (*a baloldalon*): A katonákat kirekesztették! (*Zaj.*)

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak.

Székely Aladár *(közbeszól.)*

Elnök: Székely Aladár képviselő urat kérem, szíveskedjék csendben maradni.

Gr. Tisza István: ...olyan választójogot, mely a férfilakosságnak körülbelül olyan arányát...

Székely Aladár *(közbeszól.)*

Elnök: Kérem Székely Aladár képviselő urat, szíveskedjék csendben maradni. A képviselő úrnak nincs joga a szónokot folytonos közbeszólással zavarni.

Gr. Tisza István: ...olyan választójogot, mely körülbelül olyan arányát juttatja választójoghoz a magyarországi férfilakosságnak, mint aminővel Angliában szavazati joggal bírt egészen a legutolsó hetekig a férfilakosság: engedelmet kérek, erre azt mondani, hogy ez nem demokratikus fejlődés, abszolúte nem lehet. *(Zaj és ellentmondások a baloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Elnök: Csendet kérek a ház minden oldalán.

Pop Cs. István: Szégyenteljes választói jog.

Elnök: Kérem Pop Cs. István képviselő urat, szíveskedjék csendben maradni.

Gr. Tisza István: És most azt kérem azoktól a szemben ülő t. képviselő uraktól....

Balla Aladár: Politikai kalandorok.

Gr. Tisza István: ...akkal egynek érzem magam abban a vágyban, hogy igazán egyesült erővel szolgáljuk hazánkat. *(Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Balla Aladár *(közbeszól.)*

Elnök: Kérem Balla Aladár képviselő urat, szíveskedjék tartózkodni a folytonos közbeszólástól. A t. képviselő úr tartozik magán uralkodni, és a tanácskozást nem zavarni. Kérem a képviselő urat, szíveskedjék az elnök figyelmeztetésének eleget tenni.

Gr. Tisza István: Azt kérdem a velem szemben ülő t. képviselő urak közül azoktól, akikkel egynek érzem magamat abban a hazafiúi vágyban, hogy most egyesült erővel szolgáljuk az országot, hogy ez-e az a pillanat, ahol előrántsuk a választójognak elválasztó mozzanatát? *(Zaj a szélsőbaloldalon.)* Ez a pillanat az, amelyikben lehetetlenné tegyük a közreműködést magyar ember és magyar ember között? *(Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Hock János: Ezen az alapon lesz új Magyarország? *(Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.)*

Gr. Tisza István: Közbeszólásokkal sem meg nem zavarnak, sem el nem döntik a kérdést, sem érveket nem tudnak felhozni. *(Mozgás és*

zaj a szélsőbaloldalon.) Engedjenek meg nekem, sokkal jobb bizonyítékot szolgáltatnak arról, hogy bíznak ügyük igazságában, ha az ellenérvelést meghallgatják, és megzavarni nem akarják.

Mi benne vagyunk a demokratizálásban. (*Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*)

Elnök: Kérem a képviselő urakat, méltóztassanak megőrizni a ház komolyságát.

Gr. Tisza István: Nem hiszem, hogy lehetetlen feladat előtt állnánk akkor, amidőn igyekeznénk az egész művelt világ előtt bebizonyítani, hogy az a választójog, amely jelenleg törvényben van, hogy az az írni-olvasni tudóknak majdnem teljesen megadja a választójogot, (*Mozgás balfelől.*) hogy az csakis azért nem megy tovább az általánosság terén, mert fájdalom, ma még Magyarország lakossága az általános kultúra terén nem érte el azt a fokot, amelyet a fejlettebb nyugati államok, hogy a mai viszonyok között... (*Folytonos zaj a baloldalon.*)

Elnök (*csenget*): Csendet kérek!

Gr. Tisza István: ...ez a választójog legalábbis annyira demokratikus reánk nézve, mint az általános szavazati jog az Amerikai Egyesült-Államokra nézve. Mondom, én nem hiszem, hogy ne tudnánk ebben a tekintetben felvilágosítólag hatni; nem hiszem, hogy ne tudnánk elkerülni azt, hogy bele kelljen menni egy olyan megoldásba, amely felől, – tisztelem az ellenkező véleményt – de amely felől nagyon sokan arról vagyunk meggyőződve, hogy végveszélyt jelent a nemzetre nézve, hogy azt, amit a küllellenség meghagy ebből a nemzetből, azt saját kezünkkel fogjuk veszélybe dönteni, (*Igaz! Úgy van! jobbfelől. Zaj a szélsőbaloldalon.*) s amelyikről kétségtelen az, hogy a magyar nemzet – s itt értem a politikai magyar nemzetet, mert ebben ugyanígy gondolkozik a tót és a román kisbirtokosság is – hogy ez a reform a magyar nemzet túlnyomó nagy többségének nem kell, hogy ezt a magyar közvélemény nem kívánja, (*Mozgás és ellentmondások balfelől.*) hanem kíván egy kis, de a sajtóban és más téren nagyon erősen hangot adni tudó kisebbsége a magyar társadalomnak. (*Igaz! Úgy van! jobbfelől. Zaj a baloldalon.*) Engedelmet kérek, álljunk meg egy perczre.

Bródy Ernő: Milliók kívánják! (*Zaj a jobb: és a baloldalon.*)

Elnök (*csenget*): Kérem Bródy képviselő urat, szíveskedjék csendben maradni.

Jánosi Zoltán: Új választást!

Elnök: Kérem Jánosi Zoltán képviselő urat, szíveskedjék nyugodtan maradni. (*Zaj a szélsőbaloldalon.*) Csendet kérek, képviselő urak.

Gr. Tisza István: Álljunk meg egy perczre. Védjük meg a nemzeti pozíciót ezen a téren is, és különösen ne dobjunk most bele az aktuális közéleti kérdésekbe egy olyan problémát, amely azt, ami mindenkéftől szükséges, az összes hazafias magyar emberek becsületes együttműködését teszi lehetetlenné, és belekényszerít bennünket a küzdelembe efelett a belpolitikai kérdés felett. *(Úgy van! a jobboldalon.)*

Gr. Károlyi Mihály: Békét nem kapunk különben. *(Mozgás.)*

Elnök: Csendet kérek!

Hock János: Választójog nélkül nincs béke. *(Zaj.)*

Gr. Tisza István: Nem tudom, hogy a t. képviselő urak honnan veszik ezt, *(Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Wilson jegyzékéből!)* mert erre semmiféle pozitív alap, legalább a nyilvánosság előtt levő okiratokban, nincs. *(Úgy van! a jobboldalon.)* És engedelmet kérek, hát nézzük meg, hogyan áll a dolog? Hát igyekezzünk felvilágosítani azokat, akikkel szembenállunk, és ha úgy alakulna a dolog, amint ne adja Isten, hogy alakuljon, hogy külérőszak nyomása alatt meg kellene valamit csinálnunk, ami megsebzí a nemzetet, tegyük meg akkor, amikor kényszerhelyzetben vagyunk, de ne tegyünk meg magunk saját jószántunkból. *(Igaz! Úgy van! a jobboldalon. Zaj és ellenmondás a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Bródy Ernő (közbeszól.)

Elnök: Kérem Bródy Ernő képviselő urat, szíveskedjék csendben maradni. *(Zaj.)* Csendet kérek, képviselő urak!

Fernbach Károly: Csak erőszaknak lehet engedni? *(Zaj.)*

Elnök: Csendet kérek!

Gr. Tisza István: Romboljunk le a magyar nemzet állami épületéből annyit, amennyire elkerülhetetlenül szükséges, de ne segítsünk mi ellenségeinknek abban, hogy magunk romboljunk le azt, amit esetleg ők egyáltalán nem is érintenének. *(Úgy van! a jobboldalon. Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.)*

Bródy Ernő: Rombolás?!

Elnök: Méltóztassék a szónokot nyugodtan meghallgatni. Kérem Bródy Ernő képviselő urat, szíveskedjék csendben maradni.

Gr. Tisza István: Most már nagyon röviden rá akarok térni beszédem utolsó részére. *(Halljuk! Halljuk!)* Rátérek arra, hogy nézetem szerint egyesült erővel el kellene követnünk mindent, hogy eloszlassuk azt a téves hitet az ellenséges külföld előtt, mint hogyha a magyar nemzet bármikor agresszív vagy hódító czélokat követett volna, és ezt a háborút másként, mint a létfenntartási szüksége által kényszerítve kezdette volna. *(Úgy van! a jobboldalon. Zaj a szélsőbaloldalon.)*

Polónyi Dezső: A külföldet kell meggyőzni.

Elnök: Csendet kérek, t. képviselő urak! Kérem Polónyi Dezső képviselő urat, szíveskedjék csendben maradni.

Egy hang (*a jobboldalon*): Nincs itt az apja, hát beszél! (*Derültség a jobboldalon.*)

Elnök: Csendet kérek!

Gr. Tisza István: Nagyon kérem a képviselő urakat, ha. lehetséges, (*Halljuk! Halljuk!*) legalább ebben a kérdésben, legalább egy időre ne hallgassanak a pártszempontokra. (*Zaj a szélsőbaloldalon.*)

Jánosi Zoltán: Szó sincs róla!

Gr. Tisza István: Gondolják meg, hogy azzal, hogyha úgy állítják be azokat, akik önökkel a háború kérdésében itt és a túloldalon nem értettek egyet, mint akik agresszív célokból provokálták volna a háborút, azzal talán a nemzeti közvélemény egy része előtt megnehezíthetik politikai ellenfeleik helyzetét, – higyjék meg, erre nem fektetek súlyt – de ezzel megsebzik az ország legszentebb érdekeit, (*Úgy van! a jobboldalon.*) mert ezzel azt az ellenszenvet táplálják és tartják fenn a külföldön, amely arra a végzetes tévedésre indíthatja a nyugat nagyhatalmait, hogy a Duna-völgy viszonyainak rendezését nem a magyar nemzetre alapítva, hanem a magyar nemzet ellen igyekezzenek megcsinálni. Higyjék meg nekem, egyenesen e körül a kérdés körül forog az a sorsdöntő momentum, hogy vajjon a nyugati nagyhatalmak helyesebb belátásra tudnak-e jönni, és meggyőződnek-e arról, hogy az ő jól felfogott érdekük is az, az emberiség általános érdeke is az, az emberi haladás és szabadság érdeke is az ... (*Zaj a szélsőbaloldalon. Halljuk! Halljuk! jobbfelől.*)

Elnök: Csendet kérek, képviselő urak.

Gr. Tisza István: ...hogy a Duna-völgyben a magyar nemzet töltesse be a világtörténelmi hivatást, amely reá vár és ne engedjék meg ebből a szempontból (*Zaj a szélsőbaloldalon. Elnök csenget.*) elhomályosítani engedni azt a kérdést, hogy a monarchia és a magyar nemzet, amelyiknek a monarchia külügyi politikájára irányadó befolyása volt, mindent elkövetett a béke fenntartására, (*Úgy van! jobbfelől.*) elment a béketűrésnek olyan hosszú útján, hogy már jóformán világnevetség tárgyává kellett lennie (*Úgy van! Úgy van! jobbfelől.*) és csak akkor ragadott fegyvert a kezébe, midőn a bizonyítékoknak egész sorozatából kellett arról meggyőződnie, hogy tervszerű munka folyik arra, hogy előbb megalázzanak, és azután tönkretégyenek bennünket. (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon és balfelől.*)

T. ház! Én erre a kérdésre vissza fogok térni okmányokkal a kezemben. (*Halljuk! Halljuk!*) A felhatalmazásom megvan már reá, hogy ezeket az okmányokat felhasználhassam. Jelenleg, a mai pillanatban sem kezeim között nincsenek még, sem az időt nem tartom most egy hosz-

szú beszéd végén erre alkalmasnak, de azt remélem, hogy az indemnitási vita alkalmával megadhatom e tekintetben a teljes felvilágosítást. Egyelőre is ünnepélyesen állítom, (*Halljuk! Halljuk!*) hogy a monarchia külpolitikája közvetlenül a háború előtt is, azokban az időkben, midőn a viharfellegek nagyon tornyosultak a Balkánon, és amidőn nagyon is szembetűnővé vált az autokrata Oroszbirodalom politikájának ellenünk való erőteljesebb kiéleződése, akkor is mindent elkövetett, hogy a háború elkerülésével békés eszközökkel hozza létre létérdekeink megóvását. És biztosíthatom ma már a t. házat arról is, hogy akkor is, midőn ennek a törekvésnek hiábavalóságáról kellett meggyőződünk, mikor kénytelenek voltunk olyan lépésre elhatározni magunkat, amelyiknél számolnunk kellett azzal, hogy ennek következménye a háború lehet, akkor is eleve ab ovo kizártunk mindenféle hódítási gondolatot, akkor is ab ovo már garanciákat kerestünk arra, hogy a monarchiának minden illetékes tényezője egyetértsen abban, hogy ez a háború védelmi jellegű, amely semmi körülmények között anektálásokra, hódításokra nem vezethet. (*Zaj a szélsőbaloldalon. Élénk felkiáltások jobbfelől: Halljuk! Halljuk!*)

Elnök: Csendet kérek a ház minden oldalán!

Polónyi Dezső: Akkor kellett volna önálló magyar hadsereg!

Elnök: Kérem Polónyi Dezső képviselő urat, szíveskedjék csendben maradni.

Gr. Tisza István: Méltóztassanak megvárni, amíg ebben a tekintetben bizonyítékokkal szolgálok, de méltóztassanak nekem megengedni, hogy már most, ebben a pillanatban, a nemzet érdekében – mert hisz igazán mit bánja ma becsületes ember, hogy ily viszonyok között mi lesz a saját személyével – konstataljam ezt a tényt, és tiltakozzam minden másféle beállítás ellen. (*Heylesés és taps a jobboldalon.*) Hogy azután, midőn egyszer a háború megindult, akkor igyekeztünk ezt a háborút úgy megvívni, hogy az a magyar nemzetnek becsületet és sikert is arathasson, az természetes, és én azt hiszem, hogy éppen ellenségeinkkel szemben is nem gyűlölséget, hanem megbecsülést válthat ki az, hogyha az ember egyszer kardot rántott, azt becsülettel forgatja. (*Taps a jobboldalon.*)

Én az erős, hatalmas, tiszteletreméltó ellenfelet látom a nyugati hatalmokban.

Jánosi Zoltán: A mentelmi bizottsághoz!

Okolicsányi László: De nem cimborál vele!

Gr. Tisza István: És abban a meggyőződésben vagyok, hogy a magyar nemzet is mindent elkövetett arra, hogy kiérdemelje ellenségeink tiszteletét és megbecsülését, mindent elkövetett elsősorban hősiessége által, de azáltal is, hogy ebben a háborúban nem volt nemzet, amely a

maga élet-halálharczát – pedig a mienk az volt, mert a mi életünkre törtek– oly kevés gyűlölködéssel és olyan lovagiasan vívta volna meg, mint a magyar. (*Taps a jobboldalon és a középén.*)

Létay Ernő: Az internáltak itt voltak ellátva legjobban.

Gr. Tisza István: Hogy bántak a mi katonáink a kézítusa befejeztének pillanatában a sebesült ellenséggel, hogy bántak nálunk a hadifoglyokkal, az itt maradt idegenekkel? (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon és a középén.*)

Jánosi Zoltán: Az uszítók ellenére!

Gr. Tisza István: Hol van még egy nemzet, mely ezt a háborút nagyobb hősiességgel, ilyen lovagiassággal és ilyen emberi nemes érzelmekkel vívta volna meg? (*Taps a jobboldalon.*)

Vass János: Ez a magyar jellem érdeme!

Gr. Tisza István: Ezek azok a nagy és üdvös igazságok, amelyeket unos-untalan hangoztatni kell, amelyeket igyekeznünk kell egyesült erővel bevinni az ellenséges államok köztudatába, és amelyeknél azoknak a képviselő uraknak, akik számára eddigi magatartásuk több rokonszenvet biztosított az ellenséges közvéleményben, mint a mi részünkre – és ezt minden támadó célzat nélkül mondom – volna magasztos kötelessége ezt hirdetni, erre rámutatni (*Úgy van! a jobboldalon.*)

Zlinszky István: Meglesz! Ez természetes.

Gr. Tisza István: ...hirdetni, hogy a magyar nemzet védelmi háborút vívott, melyre kényszerítve volt, hogy ezt vívta hősie elhatározással, de gyűlölködés nélkül, és hogy minden előfeltétele megvan annak, hogy a magyar nemzet itt, Európának ezen a részén, ahová az isteni gondviselés helyezte, azokat a nagy emberi ideálokat sikeresebben szolgálja minden más népfajnál, amely nagy emberi ideálok a nyugati hatalmak zászlajára fel vannak írva. Azt hiszem, ennek a kötelességnek teljesítésében kellene egyesülnünk, és higgyék meg a t. képviselő urak, nem járnak helyes úton, ha ehelyett ma is a gyűlölség szavára hallgatva politikai ellenfeleik magatartását befeketíteni igyekeznek, nem gondolva meg, hogy ezzel a nemzet létérdekeit sebzik meg.

Beck Lajos: Önök gyűlölködtek!

Gr. Tisza István: Ezeket minden polemikus él nélkül és minden személyi momentum teljes háttérbe szorításával elmondani a mai ünnepélyes pillanatban kötelességemnek tartottam. (*Hosszantartó élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobb- és a baloldalon és a középén. A szónokot számosan üdvözlék.*)

(Az ülés rövid szünet után tovább folytatódott, de Tisza már nem szólalt fel.)